

2007 - Torsång ur ett geografiskt och befolkningsmässigt perspektiv

Av Håkan Gelin / Bo Jansson / Ottomar Vifell

Kartan visar Torsångs socken 1806

Bakgrund

Varför denna betraktelse?

Sockenbegreppet

Uppgifter om Torsång i

Landsarkivet

Torsångs geografiska läge i

Kopparbergslagen

En resa i tiden i Torsång fram till våra dagar

Perioden fram till 1500 talet

Perioden från 1500 talet fram till 1700 talet

Perioden från 1700 talet fram till nutid

Vad är Torsång 2007?

Bakgrund

Varför denna betraktelse?

Intresset för att studera Torsångs utveckling startade i den studiecirkel som bedrivits under namnet från "istid till nutid" och som pågått ett antal år. Torsång är en trakt med en lång historia, men där inte särskilt mycket finns dokumenterat. En förhoppning finns att en bok om Torsångs historia skall komma som ett resultat av den pågående studiecirkeln. Den här skriften omfattar översiktligt tiden från forntid fram till nutid. Vi tror att många idag är intresserade att veta mera om Torsång, dess bakgrund och utveckling fram till våra dagar.

Vi har valt att avgränsa oss till att i första hand försöka beskriva "Torsång ur ett geografiskt och befolkningsmässigt perspektiv".

För att på ett lättöverskådligt sätt beskriva Torsång under en sådan lång period har vi valt att dela upp beskrivningen i olika perioder. Den tidigaste perioden fram till ca 1500-talet är givetvis svårare att belägga jämfört med den senaste perioden fram till våra dagar, då betydligt mer finns dokumenterat i kyrkböcker, och andra källor som är kopplade till socken- och församlingsbegreppet. Sockenbegreppet som upphört som officiell indelningsgrund förklaras närmare nedan.

Sockenbegreppet

Socken är i Sverige ett geografiskt avgränsat, numera ickeadministrativt, område, ursprungligen definierat genom att invånarna hörde till samma **kyrka**. Ordet kommer av det fornnordiska *sok´n*, (söka) dvs. de som sökte sig till samma kyrka. Den har varit en viktig del av svenska indelningar.

På sockenstämmorna avhandlades även världsliga angelägenheter vilket innebär att socknarna var en föregångare till både Svenska kyrkans församlingar och dagens kommuner. Dock sammanföll inte de administrativa och de kyrkliga sockengränserna alltid och det är därför viktigt att hålla isär begreppen. Socken och församling är inte synonymmer och har inte varit det sedan medeltiden. Genom Gustav Vasas administrativa reformer skapades **jordebokssocknarna**, vilkas gränser inte sällan avvek från kyrksöcknarnas. Socknarna upphörde att gälla som en administrativ indelning i och med **kommunreformen 1862**. Deras uppgifter delades upp mellan borgerliga och kyrkliga kommuner, de sistnämnda kallas numera enbart för församlingar och styrs av **kyrkofullmäktige**. De borgerliga kommunerna på landsbygden (**landskommuner**) var länge identiska med de gamla administrativa socknarna även om en del sammanläggningar och delningar förekom. Det förekom därför länge felaktigt att sockenbegreppet användes synonymt med dessa landskommuner. Kommuner styrdes av kommunalfullmäktige.

Efter **kommunreformerna 1952 och 1971** innefattar alla av Sveriges kommuner en mängd socknar. Svenska kyrkans församlingar på landsbygden byggde dock fortfarande på den kyrkliga sockenindelningen.

Att enstaka f d socknar var uppdelad på flera häradar och även ibland i olika län berodde på att socknen ursprungligen var en **kyrklig** indelningsenhet, medan häradet var en **judiciell** (juridisk) enhet.

Idag finns ingen officiell sockenindelning, men socken är fortfarande ett mycket levande begrepp, eftersom det i olika sammanhang finns ett behov av en indelning på lokal nivå som är oföränderlig. Sockenindelningen förändrades relativt lite efter bildandet, och sedan kommunreformen 1863 är det en i alla avseenden historisk indelning som inte kan förändras.

Sockenindelningen kan alltså anses ha "frysats" på ungefär samma sätt som landskapen. Från vilken tidpunkt socknarna ska räknas som oföränderliga råder det dock delade meningar om. Vissa anser att 1863, då kommuner och församlingar infördes, bör vara riktpunkt för detta, medan andra accepterar de relativt omfattande indelningsförändringar som gjordes fram till och med 1952.

De som använder sig av sockenindelningen idag är till exempel släktforskare, dialektforskare, ortnamnsforskare, historiker och arkeologer samt de svenska hembygdsföreningarna som ofta har socknen som grund.

Uppgifter om Torsång i Landsarkivet

Av Landsarkivet i Uppsalas upprättade indelningsregister och Nationell Arkiv Databas 2007 avseende Dalarnas län framgår följande om Torsång.

"Omkring 1357 utbrutet (Stora) Kopparberg. Omfattade under medeltiden trakten kring Kopparberget och västra delen av Sundborn. Från Torsång koloniserades även Svärdsjö."

PASTORAT -1746 Torsång 1746-1879 Torsång och Aspeboda 1880-1961 Torsång 1962- Stora Tuna och Torsång KONTRAKT -1869 Stora Tuna 1870- Falu	KYRKLIG SAMFÄLLIGHET 1971- Stora Tuna och Torsång STIFT Västerås
FÖGDERI	HÄRAD

1720-1885 Kopparberg
 1886-1917 Falun
 1918-1946 Västerbergslag (-1946-06-30)
 1946-1951 Falun
 1952- Borlänge
 LÄNSMANSDISTRIKT
 -1888 Vika (-1888-07-31)
 1888-1917 Silvberg, Gustafs och Torsång
 LANDSFISKALSDISTRIKT
 1918-1941 Torsång (-1941-09-30)
 1941-1957 Stora Tuna
 1958-1964 Borlänge
 POLISDISTRIKT
 1965- Borlänge
 ÅKLAGARDISTRIKT
 1965- Borlänge
 KRONOFOGDEDISTRIKT
 1965- Borlänge
 LÄN
 1631-1640 Kopparberg
 1641-1646 Sala
 1647- Kopparberg

--
 TINGSLAG
 -1888 Torsång
 1889-1970 Falu domsagas södra
 DOMSAGA
 1687-1779 Östra
 1780-1798 Kopparbergslagen
 1799-1857 Kopparbergslagen och Näsgråds län
 1858- Falun
 KOMMUN
 1863-1951 Torsång
 1952-1970 Stora Tuna
 1971- Borlänge
 MILITÄR INDELNING
 DALREGEMENTET
 Gustafs Kompani
 Extra Soldat-Roteringen
 DALREGEMENTET,
 Överstelöjtnantens
 (Gustafs) kompani

Torsångs geografiska läge i Kopparbergslagen

Karta upprättad 1922 som illustrerar Torsångs läge i Kopparbergslagen i mitten på 1600 talet. De rasttrade Bergslagsocknarna längst i söder ingår ej i nuvarande Dalarna (1922).

En resa i tiden i Torsång fram till våra dagar.

Perioden fram till 1500 talet.

"MODERSOCKEN TORSÅNG"

Det var Arndt Johanssons rubrik på ett kapitel ur boken "Stora Kopperbergs Socken" som gavs ut 1969.

Det kapitlet handlar om Torsångs tidiga historia och betydelse i våra trakter av Dalarna.

För 9000 år sedan stod det stenåldersjägare på havets strand vid Uvberget med Runnviken bakom sig och såg på havet, som alltefter det att landet höjde sig försvann söderut.

Havet drog sig tillbaka och för 7000 år sedan fanns havskanten söder om Dalarna och våra sjöar och älvar följde landets höjning. Dalälven som verkat som ishavsälv och transporterat miljontals m³ silt och grus, som bildat grusåsar och flacka siltområden i vårt landskap, steg nu upp ur havet och hamnade på den plats den nu har.

För 7000 år sedan hade nivåerna i våra vatten som ansluter till Dalälven en nivå i förhållande till land som var drygt en meter lägre än den är i dag. Höjningen av vattenytorna skedde först vid 1930 talets kraftverksbygge i Långhag.

Det jägarfolk som 2000 år tidigare besökt Uvberget hade nu ersatts av stenåldersmänniskor, som bosatt sig vid Holmsjön och där bildat ett litet samhälle. De här människorna kom säkert från norr och väst, då havet fortfarande täckte hela landet söderut. Det stenmaterial man använde att knacka fram gnistor för att göra upp eld med

(svavelkis) finns inte här i Torsång men väl i Falun.

Att de här människorna har vistats vid Holmsjön i något tusental år visar de fynd av stenyxor som är av många olika typer och representerar ett par årtusenden. Efterhand som Holmsjömänniskorna blev fler och fler spred de sig efter vattendrag och sjöar och befolkade Tunaslätten och Runn och Ösjöns stränder.

Vi vet mycket lite om utvecklingen här under den yngre stenåldern och bronsåldern, men under järnåldern från tiden före Kristi födelse finns mängder av spår av mänsklig verksamhet. Torsång är Dalarnas fornfynsrikaste område. Vi har Dalarnas tidigaste järnframställningsplats vid Ösjöns västra strand intill utloppet i kanalen. Där tillverkades järn ett eller två århundraden efter Kristi födelse. Malmen var sjömalm.

Under vendeltid och vikingatid, alltså tiden fram mot 1000 talet, fanns här många järnframställningsplatser. Ett omskrivet gravfält med 5 högar och 10 gravsättningar finns vid näset i Tomnäs. I gravfältet finns talrikt med järnslag, sannolikt från vikingatid.

Mycket av det järn smederna i Birka använde till vikingaskepp och vapen kom säkert från våra trakter. Dopfunten i Torsånga kyrka som är av kalksten från Gotland betalades kanske med järn när den köptes i början på 1200 talet. Man har funnit slaggrester i Visby från Torsånga bygden.

De många järnframställningsplatserna och andra fornfynd leder fram till tre funderingar.

1. Jakten på sjö och myrmalm ledde Torsångsborna till Falutrakten och på kanten av den myr som täckte berget där Stora stöten nu ligger, fann man inte järn utan kopparkis i den röda myllan där. Grunderna i järnframställning av sjö- och myrmalm liknar framställning av råkoppar. Torsånga invånare var vid den här tiden ingen isolerad människospillra, utan hade genom besökare från flera håll skaffat sig många erfarenheter och kunskaper.
2. Järnframställningen och kopparmalmen från Falun på 7 – 800-talet gjorde nog släkter och människor rika och mäktiga vilket krävde en viss organisation i samhället med lagar, ting och hövdingar som krävde skatt. Det påskyndade troligen bildandet av Torsånga socken kanske runt 1150 – 1200 talet. Den här rörelsen påverkade människor långt norr om Falun att känna tillhörighet till Torsång.
3. Asatron med en stor kultplats i Torsång var samlingsplats och centrum för ett milsvitt område upp emot Hälsingegränsen. Under den här tiden var Torsång ett centrum i östra Dalarna. Redan på 500 – 600 talet så bröts malm i Tiskasjöbergs gruva (Falu gruva). Vilket innebär att den troligen låg i Torsång i 1000 år!

Namnet Torsång är ett forntida namn och att förleden Tor syftar på asaguden Tor. Efterleden ång som haft många olika stavningar kan syfta på vik, äng eller öppen plats. På en karta från 1807 som gjordes efter en förrättning där kyrkans marker mättes ut, kallas området mellan Prästtjärn och Lillälven för Wången.

I Vika tillbads asaguden Oden, i Torsång Tor och i Tuna Frö, Freja (Frostbrunnsdalen). Här var alltså en stark "kedja" med asadyrkare. När vi kommer till 1000-talet och de 2, 3 hundra åren därefter, då kristendomen gör sitt inträde, får vi många besök av missionärer och pilgrimer från Mälardalen som via Långheden passerar på sin väg till Nidaros i Norge. Vi får på 11- eller 1200-talet Dalarnas första kyrka, troligen i trä och nu är Torsång geografiskt som störst genom tiderna.

Utdrag ur karta från boken "Stora Kopparberget under medeltiden" som nämns. Kartan gestaltar Kopparbergslagen vid 1500-talets mitt.

Kartan visar Bergsmansgårdar och Täcktekarlsgårdar. Torsång omfattade vid 11-1200 talet sannolikt även området nord och nordost enligt inlagda markeringar.

X markeringar visar plats för kopparslag i nutid.

Ett intressant dokument är det så kallade bytesbrevet från 16 juni, 1288. Åren före 1288 var Tiskasjöbergs gruva mycket intressant för kungar, tyskar och biskopar och biskop Peter i Västerås lånade upp pengar och pantsatte kyrkans gårdar i Västmanland för att köpa en åttondel i Gruvan. År 1288 överlämnades panten till långivaren och åttondelen var kyrkans. Det bekräftades med ett brev där kung Magnus och flera biskopar har vidimerat

händelsen med sina sigill. I brevet står "Tiskasjöbergsgruva i Torsångs socken" och förvaras nu hos domkapitlet i Västerås.

"Socknens" gränser fanns nog i flera århundraden bara i människors sinnen och bestämdes endast av vilken kultplats och senare kyrka man sökte sig till. Det var på dessa platser man utövade sin tro och man löste där många andra gemensamma problem.

Järn- och kopparframställningen "industrialiserade" vårt område och det var inte bara eliten och biskoparna från norra Mälarens stränder, som lade sin hand över oss, utan det var också många affärsmän från Lûbeck och andra tyska städer. Torsångs kyrka var platsen där många människor kände tillhörighet trots att några sockengränser med rösen och stenpilar ej var utplacerade. Den här tiden var de stora skogarna fria för var man.

I boken "Stora Kopparbergs historia" skriver Carl W Nissers följande text med avseende på Aspeboda.

"Det var bönder från Stora Tuna och framför allt Skomsarby fjärding som hade de bästa betesmarkerna i Aspeboda i sin domvärjo redan under den tidiga medeltiden. Det var inte bara Tunabor som koloniserade och bröt bygd där. Även bönderna i den uråldriga bygden kring Torsång trängde fram hit vilket så småningom tog sig uttryck där i att när sockenbildningen började ta sig fastare form, det nuvarande Aspebodas sydöstra del kom att tillhöra Torsång."

När befolkningen ökade, liksom framställning av råkoppar, flyttades hanteringen av malmen från traktens gårdar till närmare gruvan. Bergsmännens och deras arbetsstyrkors stora behov av boende, åkerbruk för matproduktion och det stora behovet av skogens virke till eldar för losshållning i gruvan, lade grunden till behovet att dra upp gränser i naturen.

Därutöver är värt att nämna att släkten Svinhuvud fanns i Aspebodas Torsångsdel. I en av de gamla målade glasrutorna från Torsångs kyrkas fönster finns Svinhuvudssläktens vapen målat. Glasrutorna finns nu på Nordiska Museet i Stockholm. Om Svinhuvudsläkten Nils Månsson och sonen Måns Nilsson finns berättat i Rune Per Olofssons böcker. Måns Nilsson blev så småningom halshuggen av Gustav Vasa.

På 1300-talet får Svärdsjö egen kyrka och socken men det tar ända till 1500-talets slut innan Stora Kopparberg blir en helt egen socken och Falun blir stad först 1641.

I ett synings och råbrev från 1492 beskriver Peder Jönsson den syn som genomfördes av ett antal sockenmän, som skulle undersöka gränsen mellan Tuna och Torsång mellan Ösjön och västerut. Dom fann dock inga gränsmärken, utan kom fram till att allmänna landsvägen mellan Aspeboda och Torsång skulle utgöra den framtida gränsen mellan Tuna och Torsång västerut

Perioden från 1500 talet fram till 1700 talet

I högre grad än kanske något annat bergverksföretag utnyttjade Stora Kopparberget den kringliggande bygden vida omkring för sin drift. Anspråken stegrades successivt allt eftersom produktionen växte.

Redan under 1500 talet hade stora delar av Dalarna dragits in i deras intressesfär för att förse Kopparberget med bränsle, arbetskraft och olika förnödenheter. Torsångs kom med sitt geografiska läge och intressen i Kopparberget att under flera hundra år starkt påverkas av denna verksamhet.

Beskattningen var liksom idag viktig även under denna tidsperiod. Fogderäkenskaper finns upprättade från 1500-talet vilka studerats av flera som forskat kring Kopparberget. Ett exempel är Bertil Boëthius som skrivit boken "Dalarnas bränsleskatter och Stora Kopparbergs bergsfrälse under äldre Vasatid". Boken ger intressant information om såväl sockenindelning samt vissa hemman som finns nämnda där. De fyra socknar som nämns som del i Kopparbergslagen är Kopparbergs jordebokssocken, Torsång, Vika, och Svärdsjö. Svärdsjö omfattade även Enviken och Sundborn. Kopparbergs jordebokssocken saknade enligt denna källa skattebönder, varför redovisningen omfattade de tre övriga socknarna.

Utöver dessa tre finns även redovisat "Tuna ovan bron" i övre bergslagen tillsammans med socknarna ovan. Tunas uppdelning i två delar "Tuna ovan bron" och "Tuna utom bron" finns redovisade även i andra sammanhang. Denna vidsträckta socken, har haft olika ståthållare och fogdar under historisk tid, för de olika delarna. Ovanbrodelen (de som bor ovanför Tuna bro) var utifrån sitt geografiska läge kopplat till Kopparbergslagen. Medan utombrodelen (de som bor nedanför Tuna bro) hade sin koppling till Westmanlands ståthållarskap och Sätters höfdingsäte.

I boken ovan finns även en redovisning av landbohemman* (* "Landbo är en medeltida beteckning på bonde som i egenskap av arrendator med ett visstidskontrakt brukade ett kronohemman, frälsehemman eller kyrkohemman. Avrad, den årliga avgift som landbon såsom brukare av jorden hade att betala till jordägaren. Avraden motsvarade i viss mån senare tiders arrendeavgift. Den utgick under medeltiden antingen i pengar eller i jordbruksprodukter eller i en kombination av dessa. Det kunde även förekomma att landbon fick utföra dagsverken åt jordägaren.") med markgäld och avrad 1539. Under Torsång finns redovisat *Vilkensbacken, Barkarebacken, Tomnäs, Liljan, Sund och Höjen*.

Ett annat exempel på en mycket omfattande redovisning av Stora Kopparberget under medeltiden är den akademiska avhandling som gjorts av Tom Söderberg, som publicerades i en bok på 500 sidor 1932. Av denna skrift kan man läsa att uppbörden från Kopparbergs socken och Falu stad påträffas i stor utsträckning under Torsångs socken. I den äldsta räkenskapsårgången 1539 bokföres under Torsång uppbörden från en eller flera gårdar i *Källviken, Gruvriset, Ingesarvet, Östanfors, Born, Åsen, Lundtälken, Daglösa, Noret, Haraldsbo, Hälsinggården, Höjen och Östborn*. I boken sägs följande i anslutning till detta "Liknande uppgifter om dessa gårdar och ett flertal andra i samma trakter förekomma under hela 1540- och 1550 talet. Att döma av dessa uppgifter skulle Torsångs socken vid denna tid ha utöver det nuvarande omfattat förutom delar av Aspeboda, östra delen av nuvarande Kopparbergs socken jämte trakten kring vattendraget mellan Varpan och Tisken, sålunda bl. a gruvområdet och Falan med Kopparbergs församlingsbyggnad".

I denna bok finns följande sammandrag i tabellform.

Jordeboks- eller mantalsenheter	Svärdsjö	Vika	Torsång	Kopparberg	Summa per enhet
Skattebönder	86	50	37		173
Skattetorpäre	3				3
Skattetäkter	1				1
Bergsmän	14	42	38	65	159
Täkterkarlar		15		49	64
Bi-kopslandbönder	3				3
Prebendelandbönder	2	5	5	27	39
Kyrkolandbönder		2	4	4	10
Kyrkotäkt				1	1
Gillegods				2	2
Gillesång				1	1
(Särskilda) hyttor				2	2
Kopparmedjor				6	6
Utgjord			1		1
Summa per socken	109	114	85	157	465

Under denna period och in på 1700-talet var Kopparberget Sveriges största enskilda industriella arbetsplats vilket innebar att transporterna var mycket viktiga. Behovet av timmer var enormt och skogarna

långt ifrån gruvan måste tas i anspråk. Torsång med dess strategiska läge vid sjön Runn och utloppet till Dalälven innebar att en ny omfattande näring kom att etableras i och med

att flottningen kom igång under 1600 talet. Verksamheten kom att bestå under trehundrafemtio år. Kring detta och flottningen finns en hel del att läsa om i det årsblad som gavs ut 1995 samt i boken "Flottningen i Torsång under trehundrafemtio år".

Kyrkans behov av medel för att sköta sina åtaganden i samhället krävde också gränser för inom vilka områden tiondet skulle hämtas in.

Prästen Sahlstedt skriver i sin skrift Stora Tuna Minnes-döme från 1743 om gränsen mellan Tuna och Torsång. Där bifogas även utdrag av de brev som hänvisas till här.

Han skriver bl a följande "att Torsångs urgamla kyrka och därefter inrättade sockenkrets, ofelbart stora Falu och Kopparbergs ängar med all trakt som där emellan löper under sig begripit, bör hända någon del av det närgränsande Vika sig tillydande inneslutit".

Av Drottning Kristinas brev av år 1638 framgår att Milsbo och Kårtylla skall överflyttas från Tuna till Torsång på grund av att allmogen i Torsång inte förmår att underhålla kyrka och sin prästgård på grund av för litet antal innevånare. I brevet står att dessa tvenne byar Milsbo och Kårtylla efter denna dag 26 februari 1638 och för all framtid skall höra till och ligga i Torsångs församling.

Om kyrkobokföring

När det gäller kyrkobokföringen i Sverige är det inte känt om den medeltida prästen förde någon typ av personregistrering. Man torde få antaga att han i varje fall i någon form gjorde anteckningar om vissa förrättningar som exempelvis dop, vigsel och jordfästning. Några belägg härför saknas dock.

Gissningsvis kan man förmoda att prästerna såväl under medeltiden som senare när det gällde personkännedom, hade en viss hjälp av de förteckningar som upprättades vid utskrivningar av krigsfolk. När det gäller 1500-talet eller del därav synes denna förmodan kunna härledas från den nyordning vid utskrivningsförfarandet, som kom till stånd vid början av 1600-talet och som baserades på att prästerna till utskrivningskommisarierna överlämnade en med hjälp av länsman och kyrkans sexmän upprättad mantalslängd. Den tog upp alla män inom socknen över 15 och under 60 år.

Genom denna anordning fick givetvis också prästen en ingående kännedom om sockenborna. Det förefaller sannolikt att denna växelverkan mellan utskrivningsmyndigheten och kyrkan även tidigare varit för handen.

Första gången man nämner förändret av vissa böcker vid landets kyrkor är i 1571 års kyrkoordning. Där stadgas bl a beträffande domkyrkornas tillhörigheter: "ähwad thet är - - - skal ther aff itt wist Register j alle partzeler, leggas in j Sakristien til förwaring." Och i fortsättningen framhålles nyttan av en årlig inventering beträffande såväl domkyrkornas som landskyrkornas penningar, kläder osv. En sådan inventering förutsatte givetvis någon form av bokföring.

När Karl den XI införde indelningsverket blev säkert allt manfolk registrerat.

Perioden från 1700 talet fram till nutid

Denna bild är en känd lavering 1807 av G Silfverstråhle som visar överfarten vid Torsång. -Konstakademien

Kyrkobokföring införs

Genom 1686 års kyrkolag fick vi riksomfattande regler för den kyrkliga personregistreringen. I lagen angavs noggrant vilka anteckningar som skulle föras.

Detta innebar att från början av 1700 talet börjar kyrkan att dokumentera alla boende i församlingen i bl a husförhörslängder och födelseböcker. För Torsångs del omfattar den första husförhörslängden perioden 1712 -1727. I Torsång fördes kyrkbok

med födda, vigda och döda redan från 1629. Vissa luckor finns fram till 1677. Därefter är den kontinuerligt förd.

Husförhörslängderna sträcker sig fram till år 1893. I dessa finns alla invånare dokumenterade och sorterade på byar och hushåll. Ett sammanställt Ortsregister finns ofta kopplat till husförhörslängden. Här kan man utläsa följande indelning 1712-1727 för Torsångs församling.

Dahlwijk, Hagen, Hinsnhore, Kyna, Kårtylla, Lillian, Milsboda, Nordanö, Norsboda, Ornäs, Ornäs herrgård, Prästgårdarne, Soldater, Storsten, Storsund, Sunnanö Tomnäs, Tronsjö, Tylla, Tyllsnäs, Vijken.

Behovet av en ordnad befolkningsstatistik ökade under 1700-talet. Frågan utreddes, vilket ledde fram till en gemensam plan för hela riket, som underställdes Kungl. Maj:t. Beslut fattades och 1749 började Tabellverket. Sverige fick nu en systematisk befolkningsstatistik. Samtliga befolkningsstatistiska uppgifter skulle årligen avges för varje församling av prästerskapet och därefter stegvis koncentreras prosteri-, stifts- och länsvis och slutligen hos kanslikollegiet sammanfattas i generaltabeller för hela riket.

Hur detaljerat man samlade dessa uppgifter varierar mellan olika församlingar. Men här finns redovisning över antalet i olika stånd och i olika åldersgrupper. Man kan även utläsa av vilka orsaker och tillfälligheter som folk avlidit som det uttrycks.

Exempel "UTDRAG"

ÅR 1749 TORSÅNG FÖRSAMLINGS KYRKOBOK uti ___ HÄRAD KOPPARBERGS LÄN, och VÄSTERÅS STIFT, öfver the, therstädes FÖDDE och DÖDE, samt NYGIFTE Personer.

Här anteknas af PASTOR, enligt Kyrko-Lagens Cap. XXIV. §.8. uti thefs Tabell-Bok, hvad sällsamt i Församlingen sig tildragit hafver, bestående af ens eller annans synnerligen gode eller onde bedrift, eller ock thet, som utom Naturens ordentelige skickelse, i Elementerne, eller på qvickt och dödt sig ter och visar, som värdt är att uptekna. Av vilka kårta berättelser PROBSTEEN gör et kårt utdrag på thenna sin Probste-Tabell til CONSISTORIUM, och CONSISTORIUM et särskilt til Landshöfdingarne, med Personernes och Orternes utmärkte namn, som oss af LANDSHÖFDINGEÄMBETEN öfversändas, sedan the häraf tagit behörig afskrift, jämte theras bifogade underdånige berättelser om Höfdingedömens tilstånd.

Här kan man se att det föddes 16 söner och 11 döttrar det året samt hur många som begravts, hur många (som det kallades då hjonelag) äktenskap som upplösts genom döden samt hur många par som vigdes. Man kan också se att det fanns totalt 802 invånare fördelade på 378 män och 424 kvinnor. Invånarantalet är för övrigt år 1749 i stort sett samma antal som år 1970, vilket är intressant.

Vidare kan man läsa i följande kopierade tabell om stånd med underindelning om hur befolkning var fördelad. Här har bara tagits med de rubriker på underindelning där någon person registrerats.

STÅND	MANKÖN	QVINNOKÖN
1a Ridderskap och Adel	0	1
2a Prästerskap, Academie- och Scholastater	2	2
2b Ungdom öfver 15 år	2	0
2c Ungdom under 15 år	3	2
3a Ståndspersoner och theras vederlikar	7	6
3b Cronobetjänter, Fogdar, Länsmän &c.	3	3
3c Ungdom öfver 15 år	2	5
3d Barn under 15 år	0	7
4b Ståndens Laquajer och Tjänstefolk öfver 15	16	12

år		
4c Ståndens Laquajer och Tjänstefolk under 15 år	0	1
9 Rätters, Staters, Kyrko- och Stadsbetjänter	2	1
15 Större och mindre Seminarier på Landet	95	127
17a Friskt inhyses- och Gatuhusfolk på Landet	0	2
17b Friskt Bräkligt, dock ej Almosehjon	0	9
18a Gärningsmän och Sokne Handtvärkare	3	3
19 Ryttare, Dragoner, Soldater och Båtsmän	13	12
22 Mölnare	1	1
23a Menige Almogens Barn och Tjänstefolk öfver 15 år	104	121
23b Menige Almogens Barn och Thjänstefolk under 15 år	119	101
25 Gammalt afskedat Krigsfolk utan Krigsmanshus	2	0
27a Eländige utom Hospitaler eller Fattighus	1	5
27b Galne och ursinnige utan Hospital	3	1
29 Lägradde Qvinfolk	0	1

Utifrån dessa tabellverk finns en detaljerad statistik över befolkningen fram till mitten på 1800-talet. Under 1800-talet nyorganiserades Sveriges statistik och statistiska centralbyrån skapades 1858. Nya formulär för folkbokföringen togs fram. Folklängdernas sociala funktion blev allt viktigare genom att fattigvården började ta fastare former. År 1894 bestämdes att husförhörlängden skulle ersättas av församlingsboken.

Befolkningsutvecklingen i Torsångs församling från 1750

Torsång har en relativt jämn befolkningsutveckling till mitten på 1800-talet då en stigande trend tar vid fram till 1910. Därefter sker en negativ utveckling fram till slutet på 1970-talet. Då ökar åter befolkningen genom den nybyggnation och inflyttning som först sker i Asplunda och sedan i Björklunda. Därefter sker även en utbyggnad i Ornäs i den del som ingår i Torsångs församling.

Vid en jämförelse och analys av åren 1900 och 1980 som befolkningsmässigt är ungefär lika till antalet innevånare (1323 pers. år 1900 och 1333 pers. år 1980) kan man notera följande.

År 1900 var 1242 pers. (94 %) födda i Kopparbergs län och 666 pers. (50 %) av dessa i Torsångs församling.

- Av övriga 81 pers. (6 %) **födda i andra län** är 41 pers. (3,1 %) födda i grannlänerna, Västmanland, Gävleborg och Värmland.
- Av övriga 576 pers. (44 %) som är **födda i andra församlingar i Kopparbergs län**, är 218 pers. (16,5 %) födda i grannförsamlingarna Stora Tuna, Gustafs, Aspeboda, Vika och Stora Skedvi. Antal födda personer i församlingar runt Siljan uppgår till 139 pers (10,5 %).

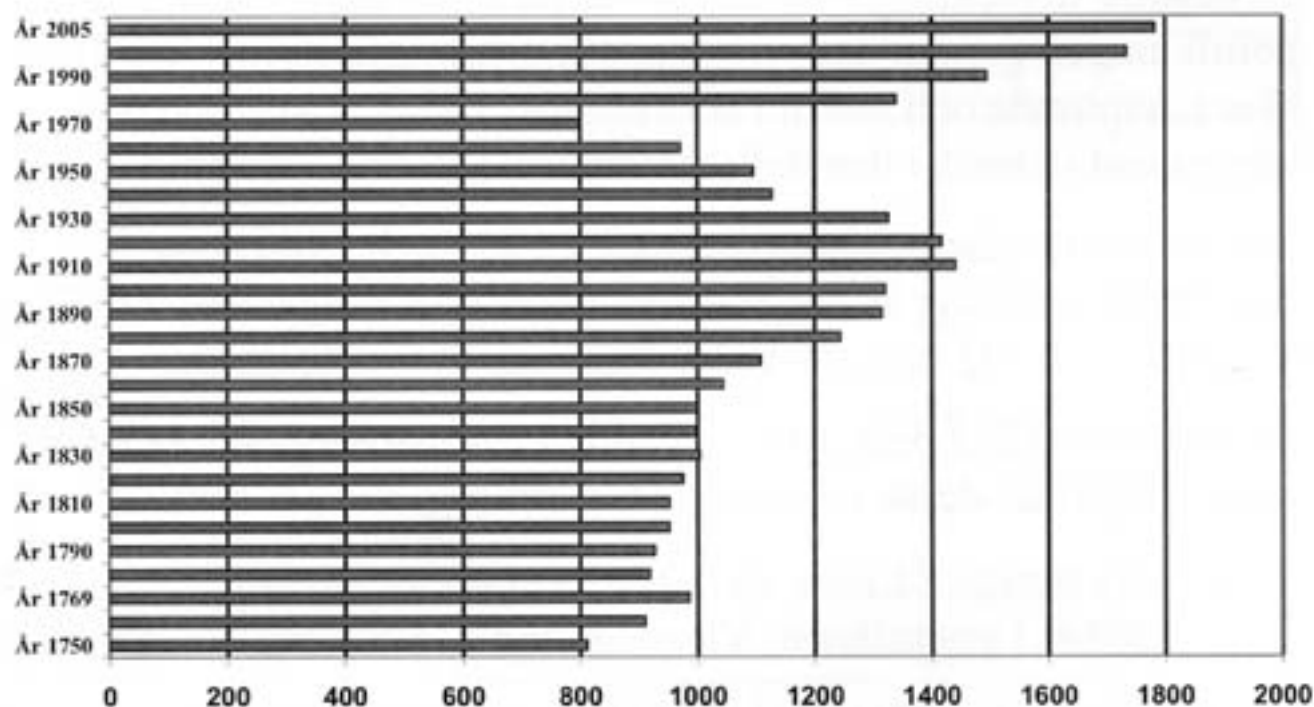
År 1980 var 897 pers. (67,3 %) födda i Kopparbergs län och 288 pers. (21,6 %) av dessa i Torsångs församling.

- Av övriga 438 pers. (32,7 %) **födda i andra län** är 105 pers. (7,9 %) födda i grannlänerna Västmanland, Gävleborg och Värmland. År 1980 finns födda från samtliga län i Sverige.
- Av övriga 509 pers. (45,7 %) som är **födda i andra församlingar i Kopparbergs län** är 175 pers. (13,1 %) födda i grannförsamlingarna Stora Tuna, Gustafs, Aspeboda, Vika och Stora Skedvi

En sammanställning över befolkningsutvecklingen i Torsånga församling utifrån tillgänglig statistik visar följande utveckling från 1750 till 2005.

När det gäller

■ Antal innevånare Torsånga församling

sockengränserna är det från 1863 till 1951 inga större ändringar i dessa för Torsång. År 1952 i samband med att sammanläggning sker med Stora Tuna övergår Norsbo, Hinsnoret och Liljesund till Aspeboda församling. I övrigt stämmer Torsånga församling 2007 med Torsånga socken som den var fram till 1951.

Vid vissa tidpunkter har det genomförts folk och bostadsräkningar. Åren 1895, 1900, 1970 och 1980 genomfördes sådana. Genom dessa undersökningar kan man få fram uppgifter om befolkningen inom en församling. Folk- och bostadsräkningen för år 1900 är relativt detaljerad och där finns en del intressanta uppgifter om yrkesfördelning samt befolkningsfördelning på adress (byar). I följande tabell görs en jämförelse av invånarantalet i olika delar av Torsång.

Torsånga församling mellan folk- och bostadsräkningarna år 1900 och år 1980. Även angränsade och delade byar redovisas.

By	ÅR 1900		ÅR 1980	
	Antal personer	Andel i %	Antal personer	Andel i %
Asplunda	0	0,0%	248	18,6%
Björklunda	0	0,0%	218	16,4%
Dalvik+Dalviksberg	54	4,3%	38	2,9%
Kyna	71	5,6%	56	4,2%
Kårtylla	82	6,5%	35	2,6%
Långlandet	14	1,1%	3	0,2%
Milsbo	129	10,3%	75	5,6%
Nordanö	37	2,9%	9	0,7%
Räfstylla	79	6,3%	34	2,6%
Ornäs sammanslaget	92	7,3%	204	15,3%
Storsten	45	3,6%	19	1,4%
Storsund	22	1,8%	12	0,9%
Sunnanö	115	9,1%	63	4,7%
Tomnäs	56	4,5%	42	3,2%

Torsång 10- kyrkbyn mm	50	4,0%	11	0,8%
Tronsjö	54	4,3%	33	2,5%
Tylla hagen	40	3,2%	19	1,4%
Tylla	190	15,1%	179	13,4%
Tyllsnäs	57	4,5%	17	1,3%
Uddnäs	16	1,3%		
Viken	52	4,1%	16	1,2%
Ej definierade	2	0,2%	2	0,2%
Summa	1257		1333	

Byar som flyttats till ny församling/kommun

Aspeboda församling	(Torsång år 1900)	(Aspeboda år 1980)
Hinsnoret	32	39
Liljesund	7	5
Norsbo	34	48

Angränsade/delade byar som hör till annan församling

Stora Tuna Församling	År 1900	År 1980
Asplunda		2
Fjäkelmyra	86	39
Kårby	63	18
Ornäs/Dalsjö	273	525
Skomsarby	103	68
Uvberget	39	54
Åby	16	16
Summa	580	722
Vika församling		
Dalvik	117	43

År 1900 finns även yrken/titel redovisade för vissa innevånare. Jordbruk är dominerande. Andel som jobbar med flottning som vid 1900-talets början var en stor verksamhet i Torsång, var ca 13 % av de redovisade. Många som registrets på jordbruk hade även annan sysselsättning inom flottning och skogsbruk.

Fördelning på yrken/försörjning i Torsång år 1900					
Vuxna 16-70 år	Antal personer	%	Vuxna 16-70 år	Antal personer	%
Jordbruk	170	51,1%	Industri och hantverk	10	3,0%
Hemmansägare	147	44,1%	Fabriksarbetare	1	0,3%
Rättare	1	0,3%	Fabriksarbeterska	3	0,9%
Jordbruksarbetare	7	2,1%	Bruksarbetare	1	0,3%
Lagårdspiga	4	1,2%	Gelbgjutare	1	0,3%
Statardräng/dräng	10	3,0%	Smed	2	0,6%
Lantbrukselev	1	0,3%	Maskinist	1	0,3%
Träindustri/ flottning	43	12,9%	Mekanisk arbetare	1	0,3%
Inspektor	1	0,3%	Byggnadsarbetare	9	2,7%

Sågverksarbetare	22	6,6%	Murare	2	0,6%
Flottningsarbetare	16	4,8%	Målare	1	0,3%
Flottningsförmän	2	0,6%	Snickare	4	1,2%
Ångbåtsförare	1	0,3%	Snickeriarbetare	1	0,3%
Kolare	1	0,3%	Stenhuggare	1	0,3%
Hushållstjänster	25	7,5%	Väg och järnväg	6	1,8%
Hushållerska	7	2,1%	Brovakt	1	0,3%
Piga	18	5,4%	Banvakt	3	0,9%
Kläder/skotillverkning	13	3,9%	Järnvägsarbetare	2	0,6%
Skomakare	7	2,1%	Livsmedel	5	1,5%
Skomakeriarbetare	1	0,3%	Mjöltnare	2	0,6%
Skräddare	3	0,9%	Slaktare	3	0,9%
Skrädderiarbetare	1	0,3%	Handel/ försäljning	5	1,5%
Sömmerska	1	0,3%	Gårdfarihandlande	2	0,6%
Offentliga yrken	12	3,6%	Handelsiderska	1	0,3%
Småskollärarrinnor	7	2,1%	Handlande	2	0,6%
Barnmorska	1	0,3%	Försvar	4	1,2%
Kyrkoherde	1	0,3%	Soldat	1	0,3%
Kyrkovaktare	1	0,3%	Sergent	1	0,3%
Fjärdingsman	1	0,3%	Korpral	1	0,3%
Orgeltrampare	1	0,3%	Trumslagare	1	0,3%
Studerande	5	1,5%	Fastighet mm	4	1,2%
Student	1	0,3%	Lägenhetsägare	3	0,9%
Studerande	4	1,2%	Lägenhetsägarinna	1	0,3%
Övrigt	22	6,6%			
Inhysehjon	11	3,3%			
Fattigjon	11	3,3%			
Summa redovisade	333				

Vad är Torsång 2007?

Frågan om vad Torsång omfattar 2007 är inte helt enkel att besvara. Kyrkans indelning har successivt minskat i betydelse i och med att kyrkan skildes från staten.

Kommunikationer och samhällsutvecklingen i övrigt har troligtvis större betydelse för hur Torsång kommer att uppfattas i framtiden. Kyrkans geografiska placering är och kommer att vara en viktig utgångspunkt när det gäller att definiera Torsång.

Givetvis kommer det turistiska värdet av namnet Torsång att vara en viktig faktor med tanke på Dalarnas äldsta kyrka och dess närmaste omgivnings geografiska läge mellan Runn, Ösjön och Dalälven.

Torsång är attraktivt, vilket påverkar hur begreppet kommer att användas och utvecklas. Parallellt med detta finns byar som tillhör Torsång men som vill markera sin egen byidentitet genom tydligare ortnamnskyllning, som exempelvis Tylla.

När det gäller den närmaste bebyggelsen efter Dalälvens norra sida mot Borlänge, som idag tillhör Stora Tuna församling, heter till exempel handelsträdgården Torsånga Handelsträdgård, vilken utifrån sin geografiska placering av de flesta uppfattas ligga i Torsång, men ligger i Stora Tuna. Borlänge kommuns definition av Torsång, liksom nuvarande valkretsindelning samt ett eventuellt framtida eget postnummer, kommer givetvis att komma att påverka vad som uppfattas som Torsång i framtiden.

År 2007 har varken Vägverket eller Borlänge kommun en gemensam uppfattning om vad Torsång är. På kommunens hemsida anger man att exempelvis Övre- och Yttre Utendal,

Fjäkelmyra, Åby och Skomsarby tillhör Torsång. Vägverket anger Torsång från Uvbergsviken till mitten på storälvsbron, samt förbi caféet till Glöttret.

Avslutningsvis har vi en del funderingar

.. När hittas de första kopparslaggreterna i nuvarande Torsång?

.. Varför heter en ö i Ösjön Rostön?

.. Varför ligger gränsen mellan Torsång och Stora Tuna 200 m från kyrkan i Torsång och varför har då Tyllsnäs hört till Torsång genom århundradena?

[Till huvudsidan](#)
